
Knjižne recenzije/ Reviews

Norman K. Denzin in Michael D. Giardina (ur.), *Qualitative Inquiry and Social Justice: Toward a Politics of Hope*, Walnut Creek, Left Coast Press, 2009, 319 str.

Naslovno delo predstavlja multidisciplinarno perspektivo na sodobno kvalitativno metodologijo; kljub raznorodnim znanstvenim področjem humanistike in družboslovja (antropologija, sociologija, pedagogika ...), ki jih pokriva, je njegov skupni imenovalec etnografski pristop. Dvanajstim člankom z dodatkom – poročilo o nehierarhičnih mentorskih razmerjih – botruje posthumanistični spoznavni okvir; gre za *razgradnjo* razsvetljskega/humanističnega epistemskega subjekta,¹ »nezaznamovane kategorije« v raziskovalni refleksiji; ta se nanaša na moškega oziroma moško pozicijo, od koder (si) je sploh možno izpogajati status, denar, resnico in podobno. Dekonstruiranje subjekta na položaju oblasti – vednosti vključuje odmik od androcentrizma skozi proliferacijo senzibilnosti do vsega sočasno bivajočega in tako tudi za njen prenos v sfero živali in strukturo urbanega okolja.

Ta najširša vsebinska umestitev monografije nas vodi naravnost v sredo stvari: do osrednjega od treh sklopov monografije, ki nosi (pod)naslov *Qualitative Inquiry in Post-Disaster America*. Posvečen je političnim in drugim strate-

I O nujni preizpraševanja razsvetljske/humanistične paradigme pričajo feministične študije; hkrati vzpostavljajo posthumanistični refleksivni okvir, ki v glavnem vključuje dve struji, kulturološko orientirano kibernetiko in filozofsko; slednja dekonstruira razsvetljenstvo. Vanjo sodi denimo eno ključnih feminističnih del, *Seksualna pogodba* v avtorstvu Carole Pateman; avtorica skozi branje razsvetljskih študij o družbeni pogodbi pokaže na temeljni »nesporazum« v razumevanju individualizma in s tem povezanih pravic posameznika/posameznice, saj imajo v tem okviru ambivalenten status tako ženske kot moški, ki opravljajo suženjsko in služabniško delo (1994: 16, 33, 37 in nasl.).

škimi neenakostim, ki se v krizi utrjujejo – oziroma, že tako močni v njej na moči še pridobivajo. Mesta se rekonstituirajo v konkretnem primeru pokatastrofičnega New Orleansa z dokončnim izbrisom revnih skozi prestrukturiranje šolstva. Slednje ima v obdobju navidezne urgentnosti reševanja nastale situacije ključno vlogo; socialna destrukcija, »čistka« poteka v imenu izboljšanja. Tej problematiki se posvečajo vsi trije članki sklopa, prva dva pa nam usodo faktično brezpravnih oseb z družbenega roba približata tudi skozi pričevanja preživelih v letu hurikana Katrina (Gloria Ladson-Billings, *Education Research in the Public Interest*; Michael D. Giardina in Laura H. Vaughn, *Performing Pedagogies of Hope in Post-Katrina America*). Čeprav je videti, kot da gre v teh emotivnih in obenem analitičnih etnografijah New Orleansa za geografsko, družbeno-politično in situacijsko specifično tematizacijo (ZDA), pa je zadnji članek sklopa (*Power-Shifting at the Speed of Light: Critical Qualitative Research Post-Disaster*) povsem nedvoumen v poudarku in izpostavitvi paradigme: nehotena ali producirana kriza kot novi vir pospeševanja in brezskrupuloznega udejanjanja interesov vladajočih struktur; zelo pomemben delež pri tem ima tudi državno podprto raziskovanje. Avtorici Gaile S. Canella in Michelle S. Perez v zaključku svoje obravnave ponujata raziskovalcu, raziskovalki temo za samorefleksijo; ampak ta je enostavna zgolj, če ni vzeta zares in performativno, torej kot impulz za etično ravnanje v raziskovanju. Odgovoriti si je treba na vprašanje, čigavim interesom služiš, kako marketinško odmevno je tvoje delo in komu tvoja »poslovna« drža prinaša škodo oziroma korist (str. 178). Navsezadnje so tudi domača revščina, strukturne ovire Romov, Romk ali problematika izbranih vir raziskovalnih koristi, ki gredo lahko na račun družbeno prikrajšanih. Možen vir eksploatacije »objekta« z namenom samookoriščanja (ki presega dogovorjeno plačilo ali nujne povratne informacije s strani različnih javnosti) je tudi naše lastno raziskovalno zavzemanje za pravice otrok v izobraževanju in (novo)medijskih razmerjih (nekaj več o etiki lastnega raziskovanja v Vendramin in Šribar, 2010: 45–47). Zastopništvo in projekti opolnomočenja, ki so potemtakem lahko in tudi so pogosto sestavni del družbeno občutljivega feminističnega, antropološkega in sociološkega raziskovanja, tvorijo spolzek teren; konec koncev gre za strukturno hierarhična razmerja oblasti – vednosti (Cheater, 1999: 6).

A vrnimo se k avtoricam članka o kritičnem pokatastrofičnem raziskovanju: ugotavljata, da je spol postal uveljavljena kategorija v intersekcijem analiziranju katastrof, pri čemer pa opozarjata na moč/glas nemočnih in skušata tako ženske razrešiti vloge žrtev. Nanašata se na njihove raznorodne kompetence: z našega vidika so bolj teoretsko privlačne tiste, ki niso v spregi s tradicionalno žensko socializacijo (socialno mreženje, skrbstvo), ampak se vežejo na dejansko v katastrofi vznikajoče uporniške intence (nespo-

štovanje avtoritativnih odločitev, spopadanje s situacijo) (str. 175). Hkrati pa je treba do njune raziskovalne senzibilnosti vendarle vzpostaviti distanco; uporabni napotki, ki jih nudita raziskovalkam, raziskovalcem oškodovanih marginalnih skupin v obdobju po katastrofi, ne nudijo presežka – na eni strani so tisti, ki nudijo pomoč, na drugi tisti, ki jo prejemajo, čeprav naj bi bilo to značilno razmerje žrtve in reševalcev/reševalk preseženo (str. 170, 179). A na ravni metodologije kljub temu članek predstavlja obogatitev s pritrditvijo multiperspektivnemu pristopu k problematiki, ki zadeva hitro in situacijsko pogojeno menjavo vidika v raziskovalnem postopku.

Naj v sestopu na začetek, k uvodni študiji v avtorstvu urednikov, ki je naslovljena enako kot monografski zbornik (v prevodu *Kvalitativno raziskovanje in družbena pravičnost: K politiki upanja*), poleg idejne opredelimo tudi generalno tematsko umestitev pričujočega dela v metodološki okvir. Kot je možno razbrati iz že povzetega, gre za manj pripoznano etnografsko metodologijo, v katere srčiki je družbeno transformativni namen raziskovanja (*»transformative inquiry«*). Zanj (oz. za *»novo etnografijo«*) sta potemtakem značilna transparentno družbeno angažiranje (str. 13) in odklon od tradicionalne dokazljivosti (*»evidence-based research«*) ter oblastniške zainteresiranosti (*»state sponsored methodology«*) raziskovanja in njegove metodologije. Avtorja uvodne študije izpostavita pomen dialoga med instancama v raziskovalnem procesu (pogojno ju lahko označimo s *»subjekt«* in *»objekt«*), prav tako pa tudi vlogo intersekcijske analize spola, seksualnosti in etnije (str. 16). Kljub kompleksnosti in novosti te radikalne raziskovalne matrice je možno nanizati nekatere značilnosti (po leg dialoščnosti in transformativnosti), ki jo približajo predstavi in praksi: poudarjanje domačijskih govorov, dekolonializacija, interakcionizem/interpersonalnost, samoopredeljevanje in samoodločenost, situacijske raziskovalne identitete, vključenost, performativnost, zdravljenje, moralnost/etičnost ipd. (str. 26–29).

Prva študija začetnega sklopa – poglavja (*Ethics, Evidence, and Social Justice*) vzpostavlja razmerje med transformativno metodo in kritično analizo. Avtorici Gaile S. Cannella in Ivonna S. Lincoln v tekstu z naslovom *Deploying Qualitative Methods for Critical Social Purposes* zanikata načelno transformativno vrednost kritične analize družbe in priporočata ukvarjanje ne zgolj z razmerji moči, temveč tudi z njihovimi postvarelimi usedlinami – družbenimi pogoji opresije (temeljno vprašanje tako ostaja: *»Kdo je privilegirani, kdo tlačeni, oškodovan/-a?«*). Opozarjata na strukturno paradoksnost situacijo, ko dekonstruiranje odnosov moči prinese moč raziskovalcu/raziskovalki (primerjaj že navedeno Cheater, 1999). Njuna ugotovitve, da je med raziskovanjem in močjo (oblastjo) kompromis neizbežen (str. 57), nima, kot menita med vrsticami, usodnih posledic, dokler družbeni

angažma za enakost (pogojev) ostaja dominantni motiv in je »iracionalni« drugi (»objekt« raziskovanja)² razgrajen in na novo vzpostavljen kot nosilec sebi lastne vednosti (prim. str. 59). S te perspektive se nudi v premislek teza o pomenu *reguliranja* družbe v prid robnih skupin skozi raziskovanje (str. 69); sredstva in mehanizmi vpliva na regulatorje (država s svojimi organi in ustanovami, naddržavne ustanove in avtonomna formalna profesionalna združenja ...) in dialog z njimi postajajo teoretsko legitimni sestavni del raziskovanja.

Naslednja sestavka (*Four Points Concerning Policy-Oriented Qualitative Research in Institutional Review Boards and the Ethics of Emotion*) prvega poglavja/sklopa sta namenjena kritiki raziskovalnih politik in odnosu med metodami ter politikami oblasti. Frederick Erickson opredeljuje metode glede na namembnost raziskave.³ »Trdo« znanost kljub njeni zasidranosti v raziskovalnem in znanstvenem kanonu skozi »psevdoznanstveno odgovornost« ali prav zaradi nje vidi kot poraženko polja storitev za ljudi (»*human services*«) (str. 79). Kot avtorjev metodološki prispevek je z naše perspektive gotovo najbolj relevanten afirmativni odnos do vprašanj raziskovalne etike in navezujoče se »spoštljive izbire« v lokalno umeščenem raziskovanju (str. 77). Michele J. McIntosh in Janice M. Morse (*Institutional Review Boards and the Ethics of Emotion*) pa se lotevata lokalno specifičnega odločanja institucionalnih recenzijskih svetov (ZDA) o etični primernosti raziskovalnih predlogov. Ti nelagodja/čustvenega odziva respondentk/respondentov ne razumejo konstruktivno (katarza na temo preteklih izkušenj), temveč kot neželeni produkt samega raziskovalnega postopka. Naslednji prispevek v avtorstvu Josepha A. Maxwella (*A Critical Realist Perspective for Qualitative Research*) vzpostavlja kritičen odnos do velikih teorij oziroma »formaliziranih filozofskih sistemov«; teoretske paradigme opredeli kot priročno orodje spoznavanja, ki pa se postopoma abstrahira in postane pomensko predimenzionirano. »Realizem spoznavanja« se s te, kritične perspektive nanaša na posredovanost stvarnosti in pripoznavanje mentalnih fenomenov. Dokaz tu ne more biti vrednoten z vidika uporabljene metode, temveč je del spoznavnega procesiranja (»procesna teorija« spoznavanja) in kot tak v službi opredeljevanja dejavnikov raziskovalne situacije (pomeni, nameni, verovanja, perspektive udeleženih, str. 113).

2 Tu na mesto objekta in »iracionalnega« drugega lahko vpišemo tudi ciljno skupino/oblast, ki ji je namenjena raziskovalna študija, hkrati pa je poleg marginalne skupine tudi sama preučevana kot instanca v razmerjih moči.

3 Študija primera je po mnenju avtorja optimalna osnova za oblikovanje politik; primeri dobre prakse pa v tem smislu ne delujejo, ker so »prečisti« za življenje, str. 74 in 78.

Zadnji del knjige (*Human Rights and Radical Performance*) s petimi prispevki konstruira in reprezentira t. i. performativne študije, za katere je značilen nekakšen holistični vstop v raziskovalno situacijo in, recimo temu tako, dovoljenje za »dramo«. Gotovo ga lahko povezujemo s tisto značilnostjo te radikalne etnografske metodologije, ki je opredeljena kot »zdravljenje«. V tem smislu je najbolj izstopajoč prispevek Jean Halley, ki z »avtoetnografsko« metodo primerja lastno genealogijo po moški strani s spoznanji s terena – s preučevanjem tekočega traku smrti govedi v prehrambeni industriji, ki vključuje nepotrebno mučenje živali. Čeprav je videti, kot da je avtoričino »otroško« doživljanje predsmrtne tesnobe in boja živali možno le ob ozaveščanju lastnih travmatskih izkušenj, je bržkone res nekaj drugega: vzporedna analiza okoliščin živalske smrti šele omogoča nujno distanco in moč za podoživljanje zlorab avtorice s strani starega očeta, ki je bil obenem tudi lastnik klavnice, in očeta. Soyini Madison (*Dangerous Ethnography*) in avtorska četvorka z arizonske državne univerze (Karen A. Steward, Aaron Hess, Sarah J. Tracy in H. L. Goodall, *Risky Research: Investigating the 'Perils' of Ethnography*) se, nasprotno, ukvarjata z zunanjimi nevarnostmi etnografskega raziskovanja. Opozarjajo na pomen utelešenega védénja – dejansko ogrožajočim okoliščinam navkljub, skozi katere postane samo telo oziroma čutenje raziskovalni dokaz. Zanimiv je tudi obrat k tematizaciji nevarnosti samega raziskovalca/raziskovalke za okolje, ko se le-ta preneha prilagajati obstoječim akademskim normam, pričakovanjem financerjev in s tem tudi spoznavnim omejitvam (str. 216). Druga dva prispevka posegata še dlje, k tematizaciji spiritualne dimenzije raziskovanja, čeprav vsak na svoj način. Cynthia B. Dillard (*Racializing Ethics and Bearing Witness to Memory in Research*) se sooča z vprašanjem dvojne/pluralne identitete in domačijskim/»rasnim« spominom, ki ga razume v transcendentalni (ali, povedano sodobneje, genski) razsežnosti; ob tem je za razumevanje ključen pojem vmesnost (med diasporo in »kontinentom«) (str. 222).

Vanjo – v to vmesnost, ki ima kakovost transcendence – se izteče tudi analitično spoprijemanje Iana Stronacha z »besednimi trki« (glokalizacija, farsizem kot fašizem/farsa, anglobalizacija ipd.) in sintagmatskimi »semantičnimi nasprotji« (»liberalni imperij«, »preventivna vojna«, »pacifistični militarizem«, »postmoderni marksizem«, »liberalni fašizem«) v zadnjem članku monografije z naslovom *Rethinking Words, Concepts, Stories, and Theories: Sensing a New World*. Nekonsistentnost navedenih *ne-smiselnih* neologizmov razlaga (skozi Žižka) kot koincidenčno medsebojno »inficiranih/moduliranih/zastranjenih« pomenov, ki pa nekako esencializirajo fenomene/konstatacije in vzpostavljajo vmesni prostor, »prostor« Guattari-Deleu-

zejevega »*becoming*«, v slovnici zaznamovanega s predlogi »z/od/proti« (str. 254–255). Resnica (neke) teorije in raziskovanja ni niti eno niti drugo,⁴ je vedno nekaj tretjega (*vmesnega*) in zlasti diskurzivno izmuzljivega.⁵

Renata Šribar

Nira Yuval-Davis, *Spol in nacija*, Ljubljana, Založba Sophia, 2009, 254 str.

Delo *Spol in nacija* v naslovu izpostavi dva pojma, ki sta na prvi pogled znana, preprosta, predvsem pa je bilo o njiju napisanega že mnogo. A ne na tak način, predvsem pa ne skupaj, v odnosu medsebojnega vplivanja. Kot pravi avtorica, je namreč večina teorij nacionalizma (npr. Anderson, Gellner, Smith, Hobsbawm) komponento spola spregledala, tudi v primeru, ko so teorije nacionalizma razvile ženske (npr. Greenfeld). Sama analizira načine, kako odnosi spola vplivajo na nacionalne in nacionalistične procese, in nasprotno, kako slednji vplivajo na odnose spola. Prav teoretiziranje presečišča med spolom in nacijo, nacionalizmom, je tista točka te knjige, ki jo uvršča med referenčna sociološka dela.

Kategorijo spola avtorica postavi na osrednje mesto pri konstrukciji nacionalizma, ko pravi, da sta nacija in nacionalizem vedno spolno zaznamovana. Pri tem izpostavi, da »konstrukcija nacionalnosti običajno vključuje specifične predstave tako o *moškosti* kot tudi o *ženskosti*« (str. 5), različne spolne kategorije pa imajo v odnosu do nacionalističnega projekta različno vlogo. Avtorica dekonstruira nacionalni subjekt kot univerzalni subjekt, kot je bil predpostavljen v modernih teorijah nacionalizma, in opozori, da je prav ženska že od samega začetka ključna za reprodukcijo nacije, in sicer tako v biološkem, kot kulturnem in simbolnem smislu.

Teoretiziranje odnosa med spolom in nacijo avtorica opre na dekonstrukcijsko analizo, ki omogoča kritično soočenje z mnogimi modernimi, pa tudi postmodernimi koncepti na izrazito antimodernističen in antiesencialističen način. Avtorica ne pristane na preproste, homogene, nespremenljive kategorije, začeni s kategorijo »ženska«. Pravi, da spola ne moremo misliti mimo in brez drugih družbenih kategorij, kot so etničnost, razred, rasa, spolnost, življenjski cikel ... Ženske so tako kategorija, ki je prepletana

4 To eno in drugo bi se, denimo, lahko označilo tudi s tezo in antitezo.

5 Sekundarna literatura:

Cheater, A. (1999). Power in the Postmodern Era. V: Cheater, A. (ur.). *The Anthropology of Power: Empowerment and Disempowerment in Changing Structures*. London in New York: Routledge, 1–12.

Pateman, C. (1994). *The Sexual Contract*. Cambridge in Oxford: Polity Press.

Vendramin, V., Šribar, R. (2010). *Spoli, seksualnost in nasilje skozi nove medije*. Digitalna knjižnica, Dissertationes 11. Ljubljana: Pedagoški inštitut, <http://193.2.222.157/Sifranti/StaticPage.aspx?id=82> (5. 5. 2011).